

Franz Schubert (1797 – 1828)
Strygekvartet nr. 12, D703 "Kvartet Sats" (1820)

I komponistens korte levetid nåede han at komponere 15 strygekvartetter. Der er et meget markant udviklingsforløb fra de første øvelsesprægede kvartetter han skriver som 15-årig til de "sene" kvartetter han skriver i alderen 23 – 29 år. De tidligste af slagsen er skrevet med henblik på musiceren i familien. To brødre spillede henholdsvis 1. og 2. violin, Franz selv spillede bratsch og faderen spillede cello. Denne konstellation samt det faktum at Schubert endnu var en ung komponist i færd med sin musikalske udvikling og dannelse, gør at der er milevid kunstnerisk forskel på de tidlige og de sene kvartetter.

Strygekvartet nummer 12 er særlig på flere måder. Dels holder Schubert en "kvartetpause" på hele fire år mellem nummer 11 (1816) og nummer 12 (1820) og dels består kvartet nummer 12 kun af en sats: "*Allegro assai*". Han påbegyndte dog en rolig og kantabil andensats: "Andante", men fik kun skrevet 40 takter. Der peges på forskellige årsager til dette, men en egentlig enighed er musikforskerne aldrig nået frem til. Om han var presset af andre opgaver, om han savnede inspiration eller simpelthen mente at "budskabet" var kommet frem i første sats, er noget af det der gættes på. Det kan her tilføjes at komponistens mest populære symfoni, nummer 8 (*Den ufuldendte*) fra 1822 heller ikke færdiggøres.

Med kvartet nummer 12 har Schubert fundet en stil der ikke læner sig direkte op af hverken Haydn, Mozart eller Beethoven. Den foreliggende sats rummer tre temaer der karaktermæssigt er vidt forskellige. Et meget uroligt starttema i c-mol sættes i kontrast til et blødt sangbart tema: "Dolce" i As-dur og et flydende melodisk tema i G-dur runder tingene af. De voldsomme dynamiske skift mellem pianissimo og fortissimo sker meget hurtigt gennem hele satsen. Tilsvarende er det enkelte instruments opgave under konstant forvandling. I satsens sidste afdeling behandles det foreliggende temamateriale på afgørende vis. Alt rykkes rundt i nye tonearter og de enkelte instrumenter tildeles nye roller; f.eks blander 2. violin og bratsch sig på områder, hvor celloen og især 1. violinen tidligere dominerede. Ved samtlige fire pulte er der masser af spændende bidrag til kvartetsspillet. Schuberts strygekvartet er teknisk set virkelig krævende. Det er usandsynligt at komponistens far og brødre havde været i stand til at spille den!

Dmitri Shostakovich (1906 – 1975)
Strygekvartet nr. 3, Op.73, F-dur (1946)

- 1 ***Allegretto*** (*Calm unawareness of the future cataclysm*)
- 2 ***Moderato con moto*** (*Rumblings of unrest and anticipation*)
- 3 ***Allegro non troppo*** (*The forces of war unleashed*)
- 4 ***Adagio*** (*Homage to the dead*)
- 5 ***Moderato*** (*The eternal question: Why? And for what?*)

+) Undertitlerne i parentes anvendtes konsekvent af Borodin-kvartetten ved koncertfremførelser af værket. Vi lader dem ved vores koncert stå her til lytterens egen eftertanke!

Shostakovich' 15 strygekvartetter betragtes i dag med rette for hovedværker i den samlede mængde af det 20. århundredes strygekvartetter. De er uden undtagelse alle mesterværker. Komponistens vilkår som skabende og udøvende kunster i Sovjetunionen og det formodede

aftryk disse vilkår har haft på udformningen af hans værker, har for både samtiden og eftertiden været genstand for en uafbrudt række af betragtninger. Der er ingen tvivl om at komponisten overordnet har skullet mestre den rette balance mellem forskellige interesser, i.e. den aktuelle sovjetiske musikkulturpolitik versus egen kunstneriske integritet. Jeg vil i nærværende sammenhæng ikke komme nærmere ind på disse konflikttemaer, men kigge nærmere på selve musikken.

Førstesatsen: "*Allegretto*" indledes med et finurligt tema i F-dur. Det gentages adskillige gange i sjove rytmiske og melodiske varianter. Som kontrast hertil høres et tema udarbejdet i blødere melodiske kurver. Fra satsens midte viser Shostakovich noget af sit format som komponist. Det første tema er nu genstand for en ordentlig "rystetur", idet et vildt fuga-afsnit sender temaet rundt i samtlige instrumenter. Her får det en "kærlig behandling" både som fuldt tema og som små fragmenter af samme. Satsen afsluttes efter dette turbulente forløb i F-dur. En helt klassisk kadence - med et "glimt i øjet".

I andensatsen: "*Moderato con moto*" lægger bratschen ud med en nærmest mekanisk akkordbrydning i e- mol; en halv tone under førstesatsens afslutning. Førsteviolinens "svar" på bratschens start er alt andet end mekanisk. Her præsenteres et skalamateriale af en anden verden. Af nogle betragtet som et lettere kakofonisk sammenstød, af andre som udtryk for en betragtelig musikalsk iderigdom. Satsen spiller på konfrontation mellem en ophobet rytmisk og melodisk spænding overfor en søgen efter et mere fredfyldt ståsted. Det lykkes afslutningsvis i en særdeles harmonisk afslutning. Hjemme i e-mol!

Tredjesatsen: "*Allegro non troppo*" er en energiudladning uden lige. En sammenblanding af en scherzo og en march understreges af de konstant skiftende taktarter mellem trefjerdedelstakt og tofjerdedelstakt.

Fjerdesatsen: "*Adagio*" bygger på et gennemgående passacaglia-tema. En form for ostinattema der spilles et antal gange i celloen. Temaet overtages af 1. violinen og ebber ud i en helt rolig og afklaret bratsch-version.

Femte sats: "*Moderato*" rummer nogle stilskeft, der vækker opmærksomhed. Nok ikke helt uventet hos Shostakovich! Efter en blød, dansende introduktion i 6/8 hører vi pludselig et nærmest folkloristisk tema i A-dur. Dette bliver – nok heller ikke helt uventet – ikke stående ret længe. Pludselig hører vi nogle gennemspilninger af fjerdesatsens passacaglia-tema. I det hele taget diskedes der op med reminiscenser fra de tidligere satser pegende frem mod en uendelig smuk og "afklaret" afslutning i hovedtonearten F-dur.

Wolfgang Amadeus Mozart (1756 – 91)

Klarinetkvintet i A-dur, K 581 (1789)

1 *Allegro*

2 *Larghetto*

3 *Menuetto - Trio I & II*

4 *Allegretto con variazioni*

På Mozarts tid er klarinetten som "koncertinstrument" endnu forholdsvis nyt. Klarinetten gennemgår nogle afgørende instrumenttekniske udviklingstrin. For eksempel arbejdes der med forskellige materialer ved klapper og huller, så luften ikke bare siver vilkårligt ud af instrumentet. Det er der nogenlunde styr på i slutningen af 1700-tallet, og på denne baggrund

kan Mozart skrive for et "moderne instrument" i sin klarinetkvintet (1789) og klarinetkoncert (1791). Begge er hovedværker for instrumentet.

Klarinetkvintetten indledes med satsen: "*Allegro*" der er opbygget over den klassiske sonateform. Det vil sige en for datidens dannede publikum kendt form med præsentation af et par temaer, der spiller med og mod hinanden (ekspositionsdel), en behandling af disse temaer (gennemføringsdel) og endelig gentagelse (reprise) til sidst. Man fornemmer gennem hele satsen en igangværende dialog mellem de 5 instrumenter. Nogle steder mellem strygere og klarinet, andre steder mellem strygerne indbyrdes. I forskellige konstellationer. Dialogen er – nok ikke uventet – udformet som en række spørgsmål og svar.

I andensatsen: "*Larghetto*" spiller klarinetten en smuk sangbar melodi med et roligt strygerakkompagnement. I mellemdelen og i slutningen er der som kontrast til denne monolog en indblanding fra 1. violinen.

Tredjesatsen: "*Menuetto Trio I & II*" har fra først til sidst en dansende karakter i tredelt takt. Satstypen menuet og trio foreskriver en række gentagelser. Mozart har forsynet denne med en ekstra trio, og man kommer til at kende det musikalske materiale særdeles godt. Det er meget iørefaldende og vel det nærmeste man kommer salonmusik i dette værk?

I fjerdesatsen: "*Allegretto con variazioni*" har Mozart lidt usædvanligt valgt tema med variationer i stedet for standarden med en hurtig finalesats. De enkelte instrumenter får efter tur lejlighed til at udfolde sig. Klarinetten brillerer fx med store spring på mere end to oktaver og hæsblæsende hurtige akkordbrydninger. Bratschen demonstrerer en ideoende Rasmusmodsat i form af en pudsigt molversion og 2. violinen viser gennem skalaer med masser af kromatik et anderledes musikalsk univers.